עלים
עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

לעילוי נשמת
ר' יצחק ע"ה בן ר' שמעון ע"ה

להקדשת גליון לעילוי נשמת או לזכות:
publish@alehzayis.com
732.513.3466

שנה שביעית: גליון יא | שבת קודש פרשת וישלח | י"ח כסלו ה'תשפ"ז

עלה קבוע

גדר דין קבוע

ע"פ ספר יושב בשער על מסכת חולין,
מאת הרה"ג ר' מרדכי עגעדט שליט"א

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (לב, לג).

תנן במתני' (חולין צו, ב) אם נתבשל גיד בין הגידין אם אינו מכירו כולם אסורין. ובגמ' (צט, ב) פריך וליבטל ברובא, ומשני בריה חשיבה ולא בטילה. ובשיטמ"ק (זבחים עג, א) הביא דעל זה פריך הגמרא [לפנינו לא נמצא] ל"ל לשנויי הכי, תיפוק ליה דגיד הנשה קבוע וכמחצה על מחצה דמי, ולא שייך ביה ביטול ברוב, ומשני דאין חשוב מחצה על מחצה רק היכא שידוע האיסור במקום קביעתו, ע"כ. ומבואר שדין קבוע מפקיע דין ביטול ברוב, אלא שיש אופנים שלא נאמר בהם קבוע.

וכן משמע מתוס' (חולין צה, א) שהקשו על דין קבוע בזה"ל, והא דקיי"ל מדאורייתא חד בתרי בטיל [ותירצו] היינו היכא שמעורב ואינו ניכר האיסור אבל הכא ידוע האיסור בדוכתיה [דהיינו] וחנות המוכרת בשר נבלה, עכ"ל. ומשמע מלשון התוספות דהכי קשיא להו, כיצד מתקיים דינא דחד בתרי בטיל, הרי תערובות הוי קבוע ולעולם אין כאן רוב היתר, ובמה מתבטל האיסור. והיינו כנ"ל, שדין קבוע קודם לדין ביטול ברוב ומפקיע אותו.

אולם הרא"ש בפרק גיד הנשה (סי' כ) נמי הקשה קושית התוספות, ותירץ שכשהאיסור ניכר במקומו לא שייך ביטול. ומתירוצו משמע דהכי קשיא ליה, איך שייך הדין דכל קבוע כמחצה על מחצה, והרי האיסור בטל ברוב וממילא אין שום איסור לדונו כמחצה על מחצה דהא האיסור כבר נתבטל ברוב. ועל זה תירץ דבאיסור ניכר וידוע לא שייך ביטול. וכן מבואר בר"ן שם, שתירץ שדין קבוע שייך בבעלי חיים [וכדומה] דלא בטלי ברוב. הא מיהא דהקושיא היתה דדין ביטול ברוב מפקיע דין קבוע.

נמצא דנחלקו בהבנת הענין, דהתוספות והשיטמ"ק סברי דדין קבוע קודם לדין ביטול ברוב, ואילו הרא"ש והר"ן סברי דדין ביטול ברוב קודם לדין קבוע. וצ"ב יסוד המחלוקת.

ונראה דהרא"ש והר"ן סבירא להו דדין כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הוא דין בגדרי תלינן ברובא, דבהא דקיי"ל דאזלינן בתר רוב לתלות דדבר זה הוא מהרוב, על זה אמרה תורה דהיינו דוקא בפריש מן הרוב, אבל כשהוא קבוע אין לתלות ברוב. והיינו שדין קבוע הוא הגבלה בתלינן ברוב, אבל אינו חל בעצם הספק. ולכן פשיטא דדין רוב קודם לדין קבוע, דהא ביטול ברוב חל בעצם התערובות וקובע בעצם התערובות דאין כאן איסור כלל, וממילא הוקשה להו מה שייך קבוע כמחצה על מחצה והא כבר נתבטל האיסור.

אולם התוספות והשיטמ"ק סבירא להו דדין קבוע חל בעצם התערובות וקובע את עצם מציאות הספק, שעכ"פ במקום קביעתו יש לו דין מחצה על מחצה. ולפיכך סבירא להו דדין קבוע קדים לדין ביטול ברוב, דדין קבוע קובע את עצם הספק דאין כאן רוב ומיעוט אלא הוא כמחצה על מחצה, ועל כן הקשו כיצד שייך ביטול ברוב.

[**הערת המערכת:** עוד על גדר דין קבוע, ראה מאמרו של הרב יהודה ראטה בעלים פרשת משפטים תשפ"ו.]

עלה זכרון

נר לנשמת מו"ר הגאון רבי אברהם פנחס ברוידא זצוק"ל

הרב משה מימון, מכון עלה זית

דברי זכרון לפני מטתו

נלב"ע ביום ראשון י"ב כסלו

מו"ר הגאון רבי אברהם פנחס ברוידא זצוק"ל הכ"מ היה אמן בחינוך, אשר העמיד דורות של בחורי מתיבתא ועשאם לבני תורה שקדנים ולמדנים, מלאי חשקת התורה. במידת מה נדמה היה לתלמידיו כאיש שאינו מן העולם הזה, שכל הנאתו בחייו היתה לעמול בריכוז עצום על חשבון של רבי עקיבא איגר, על קושיא של רבי אלחנן או על סברא של רבי ברוך בער. ועם זאת, ענוותנותו ופשטותו, ואהבתו ודאגתו הכנה לכל בחור ובחור, הן שעמדו לו להתקשר בעומק הלב עם כל אחד מתלמידיו, ולהנחיל להם שהדבר החשוב ביותר בעולם, וגם המהנה ביותר, הוא "הארעווען אין לערנען", להיות עמלים ומתייגעים בלימוד התורה.

רגיל היה על לשונו שהתורה אינה רק רוח אפינו ואויר לנשמתנו, אלא היא החיים עצמם, במלוא מובן המילה. ולא רק נאה דורש היה אלא גם נאה מקיים: הוא עצמו שימש סמל חי לתפיסה זו. מעולם לא ראינוהו סתם מסב על השולחן אוכל ושותה, ונדמה היה לנו כי גופו הצנום ניזון אך ורק מן התורה, משאת נפשו.

כאב רחמן היה מרעיף דברי שבח ועידוד על תלמידיו, על כל דבר וחצי דבר שהיה בו כדי להלהיבם ולדרבנם לשקוד על התורה ביתר שאת וביתר עוז. ודבריו עשו פירות: רבים מתלמידיו מעידים על השנה שבה למדו לפניו כשנה מלאה עוז ותעצומות ועלייה בתורה. יודע היה להפליג בשבחו של בחור אמריקאי "שרוצה לסיים את הש"ס אבל רוצה גם ליהנות מפעמפס", ואף על פי כן בכוחו לכוון לתירוצו של הפני יהושע. ובאותה נשימה היה תובע ממנו לאמץ את המוח עוד ועוד, עד שיאמר את הסברא בבהירות וב"קלארקייט": "נישט קיין 'ג'וקס' און נישט קיין לאקשן."

הג"ר אברהם פנחס ברוידא זצ"ל

הבהירות היתה סימן ההיכר של שיעוריו, ואותה תבע מכל תלמידיו. הכל ידעו שאין הסברא נגמרת המשך בעמוד 4

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

ערב שבת		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת	
מנחה גדולה (גר"א)	12:14	חצי שעה קודם שקיעה	4:03	סו"ז קר"ש מג"א (לפי ע"ב דקות שוות)	8:37/(8:44)	שקיעת החמה	4:32
ט' שעות (להתחלת סעודה)	2:08	**הדלקת נרות (18 דקות)**	4:15	סוף זמן קר"ש לדעת הגר"א והגר"ז	9:20	זמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	5:17
מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)	2:32	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	4:33	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק)/וגר"א וגר"ז	9:40/10:08	ע"ב דקות	5:45
פלג המנחה (גר"א ולבוש)	3:32	זמן ג' כוכבים (לקר"ש)	5:13	חצות (סעודת שבת להב"ח)	11:44	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	5:59
פלג המנחה (מג"א כפי האופק)	3:57	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	5:44-6:44	מנחה גדולה	12:14	אכטיל (צ' דקות שוות)	6:03

קול עלה

מענה לשון גליון ויצא

בעניני עוסק במצוה בתלמוד תורה

נהניתי לראות מש"כ בעלון לפר' ויצא מס' בעקבי אבות מהרה"ג ר' ברוך אטלאס שליט"א, דאף שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם מ"מ היינו דווקא כאשר אם לא ילך ללמוד חוץ לעיר יפסיד בעומק לימודו ומעלת הרבי שלו המלמד, וכדומה, אבל לא בכל אופן נאמרה. (והרבה פרטים נאמרו בזה כמבו' שם בסעי' ב' וסעי' ט"ו, והכל לפי הענין. ועמש"כ בספרי זוטא שבילי ציון ח"ב ס"כ.) כיוצא בזה הובא במדור המכתבים שם בדבר מה שאמר הגר"א קוטלר זצ"ל להרה"ג רצ"י בורשטיין שליט"א ר"י מתיבתא דליקוואוד דבחור ישיבה פטור משאר מצוות וחסדים, עפ"ד הירושלמי דהמבלי אין קברים בקסרי. וכההיא דמבואר בתשו' מהר"ח או"ז סי' קפ"ג, וכאשר האריך בזה ידידי הדגול ר' ישראל וורנר שליט"א מנעניועט יצ"ו כדרכו וכיד ה' הטובה עליו.

ונחוץ להבהיר הדבר הזה. ידוע לתמוה על רש"י בסוכה כ"ה ע"א שכת' ההולך ללמוד תורה פטור מן המצוה, וכל ישראל יתמהו ויראו דהלא בת"ת ליכא פטור עוסק במצוה. וע' ר"ן ר"ה י"ז ע"א. אך יסוד הדבר כך הוא. לעולם תלמוד תורה כנגד כולם ומעלתה גדולה על כולם, אשר תלמוד תורה ביסודו הוא בן פטורא דעוסק במצוה יותר משאר המצוות. ויצעקו ויאמרו הלא ידוע שאינו כן, הנה ה"אינו כן" אינו הפקעת הפטור, ואלא דהואיל והתלמוד תורה הויא על מנת לעשות ממילא א"א שילמוד ולא יעסוק, דנפל פיתא בבירא, ובטלה תכלית המצוה דעל מנת לעשות, וכידוע מהמאירי בשבת ט'. אשר מעתה מה דליכא פטור עוסק במצוה בתלמוד תורה הוא רק משום שא"א לפטור כל העוסק משום דאז ייבטל מקיום המצוות, ולכן ליכא פטור. אבל כאשר יש תלמוד תורה "מיוחד" שאינו ה"תלמוד תורה" הרגיל, הרי אם נפטור הך צורה של תלמוד תורה, לא יפסוק ולא יבטל כל מצוות התורה מפתגמי אורייתא, דיתקיימו בשאר זמנים וזמני לימוד. ולכן כאשר הוא לומד עם רבי מיוחד, או הוא בחור ישיבה וזה זמן גידולו המיוחד, או שהוא הולך ללמוד תורה או שהוא לומד עם בנו, יתכן דהדר דינא דתלמוד תורה כנגד כולם ופוטר שפיר מן המצוות ודו"ק כ"ק.

שמות האמוראים על שם המימרא

ידידי הרה"ג ר' צבי פינקלשטיין שליט"א כתב בגליון הנ"ל דברים נעימים כדרכו בענין שמות האמוראים על שם מימרא דידהו. ומצאנו רבות בדומה לזה, אף שכתב לנכון לחלק בין האופנים. עכ"פ יש להוסיף בסוף שבת קנ"א ע"ב ר' חגא קאמר שעושים ימיהם חגים. ובנדרים י' ע"ב היכי דמי כינויי כינויין דחרם תני מפשאה חרקים חכרים חרפים. נר' דעל שם דקא מפיש שמות דחרם. וע' ב"ב ס"ז ע"ב דאהך דקתני במשנה "ממל" מייתי הש"ס לפרש א"ר אבא בר ממל "מפרכתא". ולהלן שם צ"ג ע"ב תני ר' קטינא "קטניות", וע' סוטה מ"ז א"ר חנין חן מקום על יושביו. וע' זבחים ע"ז ע"א ר' תחליפא אמר להחליף השיטות. וע' ירושלמי בחלה י"ז ע"א פ"ג ה"ג מה שאמר ר' פדי' בנוגע לדין פדיון. וע' ירושלמי דסוכה כ"ב ע"ב דקאמר ר' יונה לפרש יונה בן אמיתי. וע' ירושלמי דאלו מציאות ה"ד לא כן אמר ר' הונא ביבי בר גוזלון בשם רב התיבון קומי רבי אפי' כמ"ד גזילו עכו"ם אסור כ"ע מודיי שאבידתו מותרת. הרי דקאמר רב הונא ביבי בר "גוזלון" על ענין הגזילה. והנה די בזה ולא אאריך בעלון וירחון פן יקראוני שמוא' ירחונאה. ומה גם שכבר זכה בזה הסוגי' הגאון הבקי הנפלא דשאוואל בעל זכר יהוסף זצ"ל בקונטרסו הנקרא תהלוכות האגדות שנדפס בסוף תשובות זכר יהוסף, ע"ש היטב ובכל כי הא חיישי' לבקיאות הנודע. וע"ע בס' לחקר שמות וכינויים בתלמוד להגר"ר מרגלית זצ"ל.

רב תודות על הדברים השמחים,

שמוא' ישע' יפה

* * *

א. ראיתי מה שהובא בגליון שם מהספר החשוב "סולם יעקב" על מצוות [שלדעתי הוא ספר מיוחד במינו] לגבי ספק דרבנן שנתגלגל להיות ספק תורה. והנה בציור שהוא ספק דרבנן, רק ממילא נוגע לדין תורה מחמת שרבנן פסלוהו מלצאת ידי חובה מן התורה, בזה לכאורה פשוט שאינו נוגע להענין, דדין ספק דרבנן לקולא הוא מחמת שהם עצמם התקינו שאין צריך להחמיר בספיקות [וכמו שהביא השב שמעתתא מספר זהר הרקיע], וממילא הם גם לא פסלוהו מלהיות יוצא מן התורה. וזה דלא כדברי הספר הנ"ל.

ב. מה שהביא בגליון שם ידידי ר' ישראל ורנר שליט"א ממהר"ח אור זרוע לגבי ההולכים ללמוד שפטורים מן המצוות מדין עוסק במצוה, לכאו' הוא רש"י מפורש מס' סוכה (כה, א) שיש דין עוסק במצוה כשהולך ללמוד תורה. אלא שיש לחלק בין הליכה לתורה ללימוד תורה עצמה, וממילא אין ראיה מרש"י או ממהר"ח. [**הערת המערכת:** זה אינו, כך לשון מהר"ח אור זרוע: וכפי זה בחורים ההולכים ללמוד תורה פטורים מכל המצות כל זמן שהם בבית רבם, כרב חסדא ורבה בר רב הונא שהיו פטורים כל זמן שלא שמעו הדרשה.]

ג. גם לגבי ענין האם תורה שבעל פה היא שמותיו של הקב"ה (הזכירו הרב ורנר במכתבו), בספרו של רבנו יוסף גיקטיליא [מתקופת הראשונים] כתב בסוף שער א', שעצם מילת "תורה שבעל פה" היא שם של הקב"ה.

בכבוד רב, *אליעזר מרדכי הכהן גוטווירטה*

* * *

רבי יצחק מגדלאה

בענין דבריו של ר' צבי פינקלשטיין (גליון ויצא) על האמוראים שנקראו על שם שמועותיהם. יש להעיר שמש"כ המהר"ץ חיות במחכ"ת בענין רבי יצחק מגדלאה הוא תמוה, שהרי להדיא מצינו את רבי יצחק מגדלאה בעוד ד' מימרות אחרות. הלא הם בשבת קלט, א, וביומא פא, ב, ובנדה כז, ב, ובנדה לג, א. ומה שאפשר לומר בדוחק, שאולי קראו לו מגדלאה על שם דבריו בענין מגדלים שזה היה דינו הראשון שהשמיע בבית המדרש, ולאחר מכן שמו וכינויו דבקו בו.

בכבוד רב, *בניהו כהן*

* * *

שמו של משיח

ראיתי מאמרו של הרב צבי פינקלשטיין 'עלה שם' שדרש בשמות חכמים בש"ס כי המימרא שייכת לשורש נשמתו. ונשתוממתי שלא ציינו דברי הגמ' בסנהדרין (צח, ב) אודות שמו של משיח. א) דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו, שנאמר "עד כי יבא שילה" (בראשית מט, י). ב) דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו, שנאמר "יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו" (תהלים עב, יז). ג) דבי רבי חנינה אמר: חנינה שמו, שנאמר "אשר לא אתן לכם חנינה" (ירמיהו טז, יג). [ובשם הגר"א מוסרים, משי"ח ראשי תיבות מ'נחם ש'ילה י'נון ח'נינה.] ופרש"י (ד"ה ינון שמו) ינון כמו ינאי, כל אחד היה דורש אחר שמו, ע"כ. וכן הביא בעץ יוסף (בפירושו על העין יעקב) מספר ישועות משיחו, שאין ספק שכל אחד מהחכמים האלה היה דורש טוב לעצמו ומיחס שם המשיח כשמו.

ויש להוסיף שבמרגליות הים (שם) הביא שכן מצינו אצל הגאון הר"ר שכנא ז"ל רבו וחמיו של הרמ"א, שנתן סימן על עצמו בשמו של משיח "שכנא שמו שנאמר לשכנו תדרשו". ובאור החיים (דברים טו, ז) כתב משיח ה' שמו חיים. עכ"פ ראינו מכל זה ששם האדם שייך אל הענין שהוא מדבר בו.

יהושע בארעשטיין

* * *

חותם בעל השמועה על שמועתו

בגליון לפרשת ויצא הביא הרב צבי פינקלשטיין שליט"א מרבי צדוק הכהן מלובלין, ששם בעל המאמר מקושר להמאמר. לכן מצינו בכמה מקומות מאמר ששייך לשבט ששמו של השבט כשמו של בעל המימרא. נראה להוסיף ולהרחיב שמצינו רבותא יתירא, כי אפילו כשאין שמו של החכם בעצם המאמר ואף כשבעל המאמר אומר דבר שכבר נאמר על ידי אחר, עם כל זה בעל המאמר מקושר להמאמר.

הנה ידידי הרב משה מאנדעל שליט"א מוכיח (בספרו מים שאובים, שמז) שמה שאמרו ז"ל "כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר", לא נאמר רק על בעל המימרא, אלא אפילו מי שאומר מה ששמע מת"ח, גם עליו נאמר "שפתותיו דובבות בקבר". וזה הטעם מה שמצינו בכל הש"ס שנמסרין המימרות בשם פלוני ששמע מפלוני.

הרי שכל אחד שאמר השמועה יש לו איזה מעלה כאילו הוא עצמו אמרה. וכך פירש החיד"א בספרו פני דוד את הפסוק "אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל" (במדבר יט, יד), שזה ששפתותיו דובבות בקבר גם כולל "כל הבא אל האהל" היינו מי שאומר בשמו, אף שאינו בעל המימרא עצמו.

ונראה הביאור, שמאחר שיש לכל יחיד חלקו המיוחד בתורה שאין לשום אחר, לכן יש שינוי בעצם השמועה ממי שמעה. דאפילו אם גוף המאמר נאמר מהראשון והוא מוסרו אל השני בדקדוק גדול מבעל השמועה, בהחלט גם השני נותן טעם משלו באיזו בחינה כפי חלקו המיוחד, שכשם שפרצופיהן וכו' כך דעותיהן. לכן על כולם נאמר "שפתותיו דובבות בקבר".

בהוקרה, *יעקב פיינגאלד*

עלה חוקה

בענין חוקות הגוים - אכילת בשר הודו ביום ההודיה שלהם

הרב משה ברוך קופמאן, מכון עלה זית

כבר נשתברו הרבה קולמוסין בענין אכילת בשר הודו [אינדיק] בחגא טענקס-גיווינג, וראיתי עירוב פרשיות בדבר, על כן אמרתי לסדר הדברים כי יש כאן ד' טעמים שונים. ראשון לציון בזה, בשו"ת אגרות משה דן בענינים אלו בחמשה מקומות (אבן העזר חלק ב סימן יג, או"ח חלק ה סימן כ, יו"ד חלק א סימן פא, יו"ד חלק ד סימן יא, יו"ד חלק ד סימן יב) ויש בדבריו כמה יסודות גדולים בדין חוקות העכו"ם.

בספר עם לבדד ישכון מהרה"ג ר' יוסף מיכאל ויינר שליט"א (מהדורת עלה זית, שער ב סימן יט הובא בעלים ויחי תשפ"ד) דן בזה בהרחבה, ונעזרתי בדבריו. תודתי נתונה גם לידידי הרב יהודה שפיץ שליט"א שערך בזה מאמר ארוך בשנת תשפ"ב.

אם יום ההודיה שלהם שייך לעבודה זרה קודם שנעיין בדין 'ובחוקותיהם לא תלכו', צריכים תחילה לדון מצד שאלה חמורה יותר, שאם נאמר שהחגא שייכת לעבודה זרה בודאי אסור לעשות כן אפילו אם יש בו טעם הגון. כלומר, אפילו אם אוכל בשר הודו מחמת שאוהב לאכלו או שהוא בזול, מכל מקום אסור לאכלו היום או לעשות סעודה, ואף אם עושה כן מחמת נוחיות כיון שהוא יום חופש אצלו.

ודעת הגר"י הוטנר זצ"ל ראש ישיבת רבינו חיים ברלין במכתב, שאסור מטעם חשש עבודה זרה [וכן היתה דעת תלמידי הישיבה הגאון הרב שרגא פייבל כהן זצ"ל בעמח"ס בדי השלחן, וכן יבלחט"א הרב דוד קאהן שליט"א]. ויותר מזה דרש הגאון הרב אביגדור מילר זצ"ל כמה פעמים בשיעוריו, שיש בזה איסור עבודה זרה ממש. וצידד שאכילת הודו היא אף בכלל 'תקרובת' עבודה זרה ועליה נאמר יהרג ואל יעבור. ובשיחה שמסר בשנת תשל"א אמר שהחגא הזו התחילה מבית תיפלה שלהם והכמרים רצו שכולם יבואו להודות לאלהות, ולא איכפת לן במה שהיום נעשה 'חג אמריקאי'.

הג"ר אפרים גרינבלאט זצ"ל אצל רבו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

יום איד שנשתנה לצורה אחרת אמנם באגרות משה כתב בתקיפות שאין חג ההודיה שלהם שייך כלל לעבודה זרה. בתשובה משנת תשמ"א (או"ח חלק ה סימן כ אות ו) כותב להגאון הרב אפרים גרינבלאט [בעמח"ס שו"ת רבבות אפרים] וז"ל, אין יום זה איד שבדו הכומרים, אלא מעצמן עשו שמחה ביום זה. ואף שאז אולי היו הנכרים שעשו זה עובדי עבודה זרה, ונתנו שם בדבריהם דברי שבח להעבודה זרה, אינו שייך זה לשנים אחרונות, שאחרים התחילו גם כן לקבוע סעודות ביום זה, שהם לא שייכי לאיזו עבודה זרה וכו', ומי שאמר שהוא איסור עבודה זרה, ואיכא על אכילת תרנגול הודו ביום האיד דטענקס-גיווינג חומרא דיהרג ואל יעבור, לא ידע העובדא. ואף אינו יודע דיני דיהרג ואל יעבור, שגם על אכילת תקרובת עכו"ם, ועל שתיית יי"נ ממש - היינו שנתנסך ממש לעכו"ם - משמע שליכא דין דיהרג ואל יעבור, עכ"ל.

ראינו מדברי האגרות משה כמה נקודות, חדא, שמשמע מדבריו שמתחילה לא קבעו הכמרים יום זה ליום טוב, ובמקום אחר כתב שאין יום זה בכלל ימי אידיהן. שנית, אפילו אם קבעו יום זה, מכל מקום היום הרבה או יתכן אפילו רוב בני אדם לא שייכים לאמונה זו, ואעפ"כ עושים הסעודה. שלישית, לא שייך כאן דיני יהרג ואל יעבור.

אבל הגאון הרב אביגדור מילר זצ"ל בדק בכמה מקומות בספריהם ומצא שכבר היה מושג של יום הודיה קודם שהנהיגוהו הפילגרים לפני ארבע מאות שנה. וא"כ אף אם אין החוגגים באמריקה מתכוונים לענין זה, מכל מקום הרי מעיקרא היה לשם זה, ולכן לא שייך להתיר. ויש לציין שלא נעשה חג ההודיה באופן קבוע באמריקה עד לפני יותר ממאה וחמשים שנה [בשנת 1863 למספרם] ע"י הנשיא לינקולן, והיה בכדי ליתן חופש להעובדים. ומכל מקום לדעת הגר"א מילר זה לא מעלה ולא מוריד, כי הכל הולך אחר ההתחלה.

ולכאורה יש לנו מחלוקת יסודית בדבר שמתחילה היה לשם עבודה זרה, ושוב נשתנה הדבר לגמרי, האם שייך 'ביטול' על יום איד, או שמא אומרים כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה.

איסור ובחוקותיהם לא תלכו אמנם מה שאינו ידוע כל כך הוא, שהאגרות משה אסר מטעם אחר, וז"ל (שם), אבל לעשות שמחה וסעודה לכבוד טענקס-גיווינג, יש וודאי לאסור מדינא וכו' מדין ובחוקותיהם לא תלכו, אף שאין זה חוק לעבודה זרה [כמו שנתבאר לעיל], אלא חוק הבל ושטות בעלמא, עכ"ל.

וביאור הענין, דהנה כתב הרמ"א (יו"ד סימן קעח סעיף א) שאיסור חוקות הגוים כגון ללבוש בבגדיהם אינו אסור אלא א"כ הוא דבר שעושים לשום פריצות, או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר, דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים מאבותיהם, אבל דבר שנהגו לתועלת כגון משום כבוד או טעם אחר, מותר. מקור הרמ"א מדברי המהרי"ק, וכן מבואר דעת הר"ן. אבל דעת הגר"א כהתוס' שאפילו אם יש טעם בדבר מכל מקום אסור משום חוקות העכו"ם.

נמצא שאפילו להרמ"א אסור לעשות חוק שאין בו טעם. ולכאורה לפי זה אין טעם באכילת הודו, ואינו עושה כן רק כיון שהוא יום הודיה, אבל לולי זה לא היה אוכל בשר הודו, והראיה שאינו עושה כן בכל השנה. ובאמת על פרט זה מצינו קצת סתירה בתשובת האגרו"מ, וכבר שאלו אותו בענין זה (יו"ד חלק ד סימן יב), והשיב הטעם שאינו ברור לו הוא כי באמת יש קצת טעם שעושים כן זכר למעשה של הפילגרים שאכלו זה. ואף שזה טעם קלוש, שמא זה מספיק שאין זה בכלל חוק בלי טעם. והוא כי מצינו שעושים זכר במאכלים שאכלו אז, כמו ינאי המלך שאכל ירקות. ויש להוסיף שכן אנו עושים בליל פסח [להבדיל בין קודש לחול] באכילת מצה [ומרור] לזכור מה שאכלנו במצרים. אבל כיון שזה נראה יותר כחוק מצדד האגרות משה לאסור.

איסור בל תוסיף עוד צידד האגרות משה לאסור עשיית סעודה לכבוד היום הנקרא בפיהם 'דינער', כי אם עושה זאת לחובה הרי יש בזה איסור בל תוסיף. והיינו אפילו אם עושים זאת לאות הכרת הטוב על מה שאנו יכולים לחיות במדינה של חסד, מכל מקום ע"פ הרמב"ן (פרשת ואתחנן) אסור להוסיף עוד מועד. ויש לציין שאפילו ביום ל"ג בעומר [להבדיל בין קודש לחול] כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רלג) ע"פ הפרי חדש (או"ח סימן תצו) שקשה לעשות הילולא ביום חדש, "דהשתא קמייתא בטיל אחרנייתא מוסיפין בתמיה". וכתב שטרח הרבה לקיים מנהג ק"ק פפד"מ העושים פורים ביום כ' אדר א', וכן מנהג מצרים לעשות 'פורים' ביום כ"ח אדר. אבל לקבוע מועד שלא נעשה בו נס ולא הוזכר בש"ס ופוסקים בשום מקום ורמז ורמיזה, זה לא יתכן. ולפי"ז עאכ"ו לקבוע יום בעלמא ליתן הודיה למדינה שזה אסור.

ומכל מקום כתב האגרות משה שזה רק לאסור קביעות סעודה, משא"כ לאכול בשר הודו או לעשותו באופן של רשות ובלי קביעות כתב שאין לאסור מצד בל תוסיף.

היוצא לנו, לדעת הגר"א מילר זצ"ל הוא יום עבודה זרה ממש, ולכן אסור בהחלט לאכול בשר הודו או לעשות יום שמחה. ולדעת האגרו"מ אין קשר לעבודה זרה, רק יש לדון מטעם איסור ובחוקותיהם לא תלכו ומצד איסור בל תוסיף. וכפשוטו אכילת בשר הודו יש בה משום חוק בלי טעם, ואסור אף להרמ"א.

[**הערת המערכת:** אפשר לומר שדברי הרמ"א אינם גזה"כ בלי טעם, אלא כתב במפורש שחיישינן שהוא ענין ע"ז. וא"כ בנידון דידן אנו יודעים את התפתחות המנהג והתפשטותו, ואף שהוא בלי טעם אלא ענין תרבותי בעלמא, מ"מ ידוע שבזמננו אינו לע"ז, ואין בו איסור חוקות העכו"ם להרמ"א. בכלליות יש לעיין האם מנהג תרבותי של מדינה מסוימת נחשב חוקות העכו"ם, שהרי אינו 'מנהג עכו"ם' אלא 'מנהג המדינה' של כלל תושבי המדינה, היהודים והגויים, ואינו קרוי 'חוקות העכו"ם' שהרי אינו מנהג מיוחד לעכו"ם דייקא.]

עשיית סעודה ומשתה בימים מסוימים שלהם מענין לענין באותו ענין, לכאורה יש עוד סעודות שעושים שיש לדון עליהם מצד ובחוקותיהם לא תלכו. הנה עשיית 'ברביקיו' [BBQ] ביום חג זכרון שלהם [מימאריאל דיי] או ביום העצמאות שלהם [4 יולי], או בלייבר-דיי לכאורה פשוט להיתר, כי אין זה שייך לעבודה זרה אלא הוא חג אמריקאי, ולא שייך לפריצות.

אבל מה שקובעים משתה לכבוד סיום כדור-רגל [סופרבו"ל] בתחילת חדש פברואר למנינם, אף שכמובן לא שייך זה לעבודה זרה, מכל מקום נראה שיש במשתה זה ענין פריצות ואפקירותא, וגם הוא דרך זולל וסובא ואוכלים 'כנף עוף' שהוא מאכל מיוחד 'בידים מסואבות' ושותים שכר, וממילא הוי חוק של פריצות לאכול ולשתות כמנהג הזה. ולדינא צע"ג, ובאתי רק להעיר.

המשך מעמוד 1

*עד שהיא נוקבת ויורדת עמוק עמוק וממלאת את כל חלל הגוף, "אין די קישקעס און אין די ביינער". כך הוה מרגלא בפומיה תמיד, וכך מצאנו אחר כך בדברי הרד"ק בתהלים (מ, ט): "לעשות רצונך אלקי חפצתי, ותורתך בתוך מעי. **בתוך מעי, כלומר, שלא תסוד מחשבתי ממנה**".*

מו"ר זצוק"ל היה דרופתקי דאורייתא (סנהדרין צט, ב) כפשוטו ממש, וכל מגמת חייו להיות שקוע בלימוד ולהעמיד את תלמידיו הרבים בקרן אורה. עד דכדוכה של נפש ממש היה רכון על הגמרא, ניזון מהוד אותיותיה הקדושות. גם כי זקנו עיניו ולא יכלו לראות, לא סר ממנה. "אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד; ברכות סג, ב): לא מש מו"ר זצוק"ל מאהלה של תורה כל ימי חייו. מרביץ תורה מופלא זה יחסר לנו מאוד, אך בעזרת ה' ימשיכו פירותיו הרבים לגדול ולהוציא פירות משלהם, אשר ישאו הלאה את מורשתו הנפלאה.

לזכרו ולעילוי נשמתו הנני מגיש בזה ליקוט מתוך שיחה שנהג למסור מדי יום שישי על פרשת השבוע. המטרה היתה תמיד אחת: להלהיב את לב הבחורים שיקדישו עצמם לתורה עוד ועוד. מו"ר הרבה להיות דולה ומשקה מתורתו והשקפתו של רבו הגרי"ד הלוי ראש ישיבת בריסק זצ"ל. אמנם הדברים נרשמו על ידי בהיותי בחור צעיר בשיעורו, בשנת תש"ס, אך ראינו שכדאי להדפיסם, שכן יש בהם הצצה אל רוחו ואל סגנונו, והדברים נאמרו בימים ההם בזמן הזה.

לפרשת וישלח – הצילני נא מיד אחי מיד עשו

"הצילני נא מיד אחי מיד עשו" (בראשית לב, יב). נתקשו המפרשים: למה הוצרך לומר "מיד אחי"? הלא רק אח אחד היה לו, ודי היה לו לומר "מיד עשו". וידוע מה שפירש הבית הלוי (על התורה, פרשת וישלח), ששני פחדים היו לו ליעקב. האחד, שמא ינהג עמו כ"עשו" ויבקש להרגו. והשני, שמא ינהג עמו כ"אחי", בדרך אחוה וקורבה, ועל ידי זה ישפיע עליו לרעה. ומן האחוה פחד יעקב לא פחות מן החרב.

ונורא הדבר למתבונן: אף יעקב אבינו, בחיר האבות, לא היה שליו ובטוח שלא יושפע מעשו. קל וחומר בן בנו של קל וחומר לנו, שעלינו לפחד ולרעוד שלא נהיה מושפעים מן הגוים אשר סביבותינו.

ומספרים שפעם אחת מצאו תלמידיו את הגר"ח מוולאזין יושב ובוכה. שאלוהו: רבינו, על מה זה? השיב להם שהוא בוכה על הגזירה, שעתידים ישראל לגלות לאמעריקא קודם ביאת המשיח, וגלות אמעריקא היא בבחינת "מיד אחי", ותהיה קשה לנו מאוד מאוד.

[ובהקשר זה סיפר מו"ר זצוק"ל הכ"מ מעשה שאירע עם הגר"ח מוולאזין, בכדי להמחיש איך שהיתה לו רוח הקודש. פעם אחת באו אליו שני תלמידים שהיו אצל רבי של איזו חסידות, וסיפרו להגר"ח שיש לאותו רבי רוח הקודש. נענה הגר"ח ואמר: רוח הקודש? דבר קטן הוא. הביטו נא מה השעה עכשיו, דעו נא שברגע זה, בביתי, אשתי מכה את בני איצל'ה - צאו ותבדקו. וכך הוה. אמר להם הגר"ח: זהו דבר קטן. אבל ללמוד תוספות ולהתעמק בו על בוריו, זהו דבר גדול.]

ומעשה שהיה אצל הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל, כפי שסיפר בנו הגרי"ד זצ"ל. פעם אחת הלכו כמה מתלמידיו לשמוע דרשה מפי דרשן מופלא שהיה "קומוניסט". כשחזרו געו בהם הגרי"ז: היאך הלכתם לשמוע אפיקורסות? שאלוהו: הלא הדרשה התקיימה במעמד אלפים ורבבות, ומה בכך שגם אנו הלכנו לשם? הרי בלאו הכי לא הרגיש איש בנוכחותנו.

השיב להם הגרי"ז: דוד המלך ע"ה אמר "תכלית שנאה שנאתים, לאויבים היו לי" (תהלים קלט, כב). וקשה, מה הוסיף ב"לאויבים היו לי" על מה שכבר אמר "תכלית שנאה שנאתים"? אלא שני מיני שנאה יש. יש שנאה שאדם שונא את מי שהוא אויבו הפרטי, שנגע בו ובממונו, וזו שנאה שמרגישים אותה בכל הלב. על "משנאיך ה'" (שם פסוק כא) אמר דוד שהוא שונאם ממש כאילו היתה זו איבה פרטית שלו: "לאויבים היו לי".

והמשיך הגרי"ז: אילו היה אותו דרשן עומד ומלעיז על אביכם, כלום הייתם הולכים לשמוע? ודאי שלא, ואף שהוא דורש קבל עם ועדה. כך בדיוק צריך להיות במי שמדבר נגד הקב"ה. מי שמרגיש שהדורש הזה דורש נגד אביו שבשמים, אינו מסוגל לשמוע, שהרי בו בעצמו הוא פוגע. וכך צריכה להיות ההרגשה כלפי כל הכופרים בהקב"ה ח"ו.

וכהאי גוונא מספרים על רבי ברוך בער זצוק"ל. פעם ישב ושוחח עם תלמיד חכם חשוב, והיו מסובים אל השולחן, ועליו היה מונח עיתון שהשקפותיו אינן כשרות. היה הגרב"ד כואב ומצטער על כך, דחף את העיתון עם המרפק והפילו מעל השולחן. חזר אותו רב, נטלו והחזירו למקומו, וכך אירע כמה פעמים. שאלו הרב: מה איכפת ליה למר? והלא בודאי אינו מביט בדברים האסורים. השיב לו הגרב"ד: איך אפשר לישב במנוחת הנפש אצל עיתון המבזה והמלעיז על אבי שבשמים? והן הן הדברים.

הג"ר אברהם פנחס ברוידא זצ"ל

ובאמת, הגע בעצמך: שלושה דברים מגונים יש בקריאת עיתוני הגוים. האחד, שבזה הוא מכריז קבל עם שרצונותיו שווים לרצונות הגוים, וחיסרון גדול הוא בכבוד עצמו. השני, שחיסרון גדול הוא ב"לאויבים היו לי", שהרי אינו מרגיש כלל את כל ההרגשות הנ"ל. והשלישי, שיש בו משום "הצילני נא מיד אחי", שהרי צריך לדאוג ולפחד מהשפעת הגוים.

ועוד זאת צריכים לידע: בלי עסק התורה, כל ההשתדלות שלא להיות מושפע מן הגוים אינה שווה כלום. סופו להיות מושפע מהם, מאחר שאינו מחלק בעצם בינו לבינם.

ואמרו בשם הגר"ח מבריסק זצוק"ל, שזו כוונת יעקב אבינו באומרו "עם לבן גרתי" (בראשית לב, ה), ופירש רש"י "ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים", ומיד אחר כך "ויהי לי שור וחמור" (שם פסוק ו). אפשר לבאר שהיה יעקב מגלה איך זכה שלא להיות מושפע מלבן: שהיה לבן אצלו כ"שור וחמור". וזהו על ידי לימוד התורה, שעל ידה מתרומם ומרגיש את רוממות קדושת ישראל.

דברי חיזוק לימי חנוכה

מבואר בב"ח (אורח חיים סימן תרע) שלא יכלו היוונים לטמא את השמנים אלא מפני שנתרשלו הכהנים בעבודה. ויש ליתן לב: הכהנים עשו את העבודה ולא בטלו ממנה כלל, ומכל מקום, כיון שנתרשלו בה, נענשו. וזהו שאמר הכתוב "על עזבם את תורתי" (ירמיה ט, יב), ופירושו שרפו ידיהם מן התורה, וכעין מה שדרשו חז"ל ב"רפידים" (סנהדרין קו, א). נמצא שרפיון בלבד כבר נקרא עזיבה לגמרי.

חנוכה הוא הזמן שבו גברו עוסקי התורה על הזדים, כנוסח "על הנסים": "וזדים ביד עוסקי תורתך". ומי הם הזדים? לצים שבטלו מעסק התורה [וכמו שנאמר "זד יהיר לץ שמו" (משלי כא, כד)], היפוכם הגמור של "עוסקי תורתך". ולפיכך, בפרט בימים אלו, צריכים ליזהר מאוד מאוד שלא להתרשל מן הסדרים, שלא יהיה ח"ו שום רפיון בלימוד התורה. ויחשיב כל רגע ורגע של לימוד כאילו הוא פגישה פרטית עם הקב"ה. ואל יחשוב שיש פנאי, ואם לא היום אזי למחר, שכל רגע שעבר אין לו תשלומין.

עלה הספד

שלא נספד כהלכה

נשמע מהגאון רבי ישראל צבי ברוידא שליט"א

"אשרי מי שחתם ימיו במהרה" (רמב"ם באגרת לבנו רבינו אברהם, הובא בפתוחי חותם). "אשרי מי שלא נספד כהלכה" (ספרים בשם חז"ל).

בהלויתו של הרה"ג ר' משה הכהן ליבערמאן זצ"ל, שנחטף בדמי ימיו בשנת תשכ"ב, פתח ההוא ספדנא, הגה"ק מצעלם זצ"ל, וביאר ש"אשרי מי שלא נספד כהלכה" היינו מי שלא נספד כדרך העולם. "ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו" זהו דרך העולם. שכן דרך העולם שהצעיר מספיד את הזקן. אבל "ויבך אותו אביו" אין זו דרך העולם. מי שנפטר בדמי ימיו, והזקן מספידו, אין זו כהלכה. [והוא על דרך שיש מפרשים "הלכה בידוע עשו שונא ליעקב", ש"הלכה" שם פירושה שכך דרך העולם. וראה עלים וישלח תשפ"ג פירושים אחרים בלשון זה.]

וזהו הקשר שבין שני המאמרים. "אשרי מי שחתם ימיו במהרה", כלומר שהשלים בימיו המועטים מה שאחרים משלימים בחיים ארוכים [ראה דברי החתם סופר בפתוחי חותם שהאריך בזה], ולכן "אשרי מי שלא נספד כהלכה", שלא האריך ימים והזקן הספיד את הצעיר.

בענין המאיים לכבות נר חנוכה אם נחשב רוח מצויה ובדברי הגר"ח והחזו"א בענין רציחה כה"ג

דברי בעל 'מנחה קטנה' שליט"א והגרי"ד שכטר שליט"א

בענין הספק שהובא במאמרו הלועזי של הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א, שנחלקו שני ראשי הישיבה אם אדם שמאיים לכבות נר חנוכה נחשב כרוח מצויה או לא, והביא שם דברי מי שרצה לתלות ספק זה במחלוקת הגר"ח בהלכות יסודי התורה והחזו"א בגליונותיו, עתה העירנו תלמיד חכם אחד מניו יארק לדברי ידידינו הרה"ג ר' יעקב יהושע זשוראוועל שליט"א בספרו הנפלא 'מנחה קטנה' (מצוה טו) שכתב וז"ל:

בדין כיבוי על ידי רוח מצויה ארשום מה שאירע באחד שלא רצה שידליקו במקום פלוני, ואמר שמי שידליק לא יצא ידי חובתו, כי הוא יבוא ויכבה הנרות והוי כרוח מצויה, ומורי [הגרא"ד וכטפוגל שליט"א] אמר שאינו כן, ופשוט שבעל בחירה אינו יכול להיות קרוי רוח מצויה, ואטו יכול כל אחד לחיב את חבירו באלף אלפי זוז ואם לא יתן לו יכבה את נרותיו ולא יצא ידי חובת הדלקה, עכ"ל.

ובהערות והעיונים שבסוף הספר, הובאו דברי הגאון ר' יצחק דב שכטר שליט"א שגם הוא ציין לדברי מרן הגרח"ק בטעמא דקרא אשר דבריו הובאו כבר במאמרו של הרב הלל שמעון הנ"ל, וגם הציע שיש לתלות במחלוקת הגר"ח והחזו"א כאשר כתב הנ"ל, אלא שהציע דיש לחלק בין הנידונים, כלומר הנידון של נר חנוכה והנידון של רציחה, וז"ל:

אכן יש לומר דהכא [גבי נר חנוכה] כולי עלמא יודו דאין זה תלוי בהלכות מעשה, אלא כיון דסוף סוף עומד ליכבות אינו יוצא ידי חובתו, אכן אכתי יש לדון דרק אם עומד ליכבות בטבעו של עולם נחשב דליכא בזה שיעור, ויש לפלפל בזה, עכ"ל הגרי"ד שכטר שליט"א.

***

דברי הגרש"י יפה שליט"א

וגם הגאון ר' שמואל ישעי' יפה שליט"א כתב למערכת שיש לחלק בין הנידונים, וז"ל:

ועל אודות מה שכתב ידידי הרה"ג ר' הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בגליון הנ"ל, בענין מה שנסתפקו הראשי ישיבות והרבנים שליט"א בדבר מדליק נר חנוכה בפנימי' כאשר הראש ישיבה יבא ויכבה האם חשוב כרוח מצוי', ורצה לדמות האי ספיקא למה שהגי' החזון איש על הג"ר חיים הלוי זיע"א בתחילת תורה שבכתב בהל' יסודי התורה. לענ"ד יש בו פסול נדמה, הנה הנדון שם הוא האם כשמניח אדם עצמו להיזרק על התינוק יש בו תורת "עשיית הרציחה", או דלמא כדקאמר הגר"ח לאו איהו קעביד וכאבן חשיב ביד הזורק. ועל זה טען החזון איש דהואיל והוא "מניחן לזרוק" הרי הוא כהולך לגג באופן שיפול על התינוק ברוח מצוי'. אבל לא עלתה על דעתן לדון אם חשוב הנכרי כרוח מצוי' לענין נר חנוכה. בודאי אם להחזון איש יחשב הנכרי דשם לרוח מצוי', יחשב רוח מצוי' גם אליבא דהגר"ח בלי ספק. ורק להגר"ח עדיין לא תחשב עשייתו כלל כיון שנעשתה ע"י הזורק, והחזון איש סבירא לי' דאף אם זרקוהו, במה שהוא מניח עצמו במקום שיזרקוהו יש בו נמי תורת עשיי'. אבל אין הנדון שם כלל אם חשוב רוח מצוי' אלא אם חשוב עשייתו ע"י שהניח עצמו במקום רוח מצוי'. היינו שפלוגתתן היא אם ע"י שיש כאן אדם הזורק ורוצח, ייפקע בזה מה שהניח עצמו להיזרק, וחשוב איהו נמי "עושה המעשה" כיון שהוא רוח מצוי'. ואלא דנימא שסו"ס קא קרי החזון איש את הנכרי רוח מצוי', ונחדש נמי דאין הגר"ח חולק כמו שכתבנו שהוא חולק, אלא דהוא ס"ל שלא חשוב הנכרי רוח שאינה מצוי'. הרי לשון הגר"ח לא משמע כן אלא דמה שהוא כאבן הוא משום דהזורק משליך אותו. ולא עוד אלא שאפילו החזון איש הרי קאמר בסי' ב' בב"ק אות י"א ועוד דאדם אינו רוח מצוי' כיון שהוא בעל בחירה ויכול לחזור כו'. הרי נמצא דבגליון קאמר שהאדם הוא רוח מצוי' משא"כ בספרו בב"ק. ולחלק בין ישראל לענין כיבוי נר חנוכה מנכרי לענין רציחה שאסור עליו מן הדין ומן הסברא, מנא לן.

ובקצרה, הרי הגר"ח והחזו"א דנים אם חשיב מעשה ע"י העשיי' הזו. והנידון במנורה הוא האם חסר בהדלקה בת קיימא לחצי שעה, ואין הנדון דומה לראי' כ"כ, ואין זה אלא דברי רוח לענ"ד. (וע' היטב בתוס' ב"ק נ"ט סע"ב מש"כ "ואין לחלק כו'" דיתכן להיות רוח מצוי' כלפי זה ולא כלפי זה.)

ומה גם יתכן מאד דכל דברי החזון איש אמורים בגליון רק כאשר הנכרי הרי בא אליו ואומר לו זורקין אותך עכשיו ואם לא תיהרג, היינו שהוא ממש כבר עושה ומוכן לעשות מיד, משא"כ אם סתם יש אדם שאפשר יבא ואפשר לא יבא, יתכן דלא חשוב רוח מצוי' כ"כ לשיטתו הנ"ל בב"ק. וזה בכלל עיקר חילוקי בין דברי הגר"ח והחזו"א להנדון בפנימי', דהאחרונים הנ"ל בכלל לא איירו כ"כ לענין אם עליו לחשוש ולהתמודד עם האדם כרוח מצוי', אלא אם חשיבא עשיי' דידי'. (ובעצם הערת החזון איש על הגר"ח העיר הרה"ג אבי מו"ר שליט"א מדברי תוס' יבמות נ"ג ע"ב ריש ד"ה אין גבי הדביקוהו ע"ש היטב.)

הגרא"ד וכטפוגל שליט"א עם להבחל"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל

ודע, דלענין עצם הספק שנחלקו הראשי ישיבות בנוגע אם אדם חשוב כרוח מצוי' ע' היטב ברא"ש ב"ק כ"ג ע"א, וכיו"ב בתד"ה תפשוט שם שמבואר שהאדם חשוב כרוח מצוי', וכאשר הוכיח הגר"ש שקאף בחי' ב"ק סי' ד', והרים הכהן את ידו שנית בסכ"ב שם בדפוס רגיל. ודלא כחזו"א הנ"ל וע' ברכ"ש ס"ג. ודי בזה.

הג"ר שמואל ישעי' יפה שליט"א

***

דברי הגר"צ פינקלשטיין שליט"א בשם הספר 'את גאון יעקב'

בגליון שבוע שעבר האריך ידידי הרה"ג רבי הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בפלפול נחמד בענין נר חנוכה העומד להכבות ע"י אדם, ובסוף דבריו הזכיר דיון הפוסקים אודות מקום הדלקה לבחורי ישיבה [ונזהר למסור מודעה שדבריו נאמרו רק לפלפולא דאורייתא]. ומכיון שזה עתה יצא לאור הספר הנפלא 'את גאון יעקב' - הנהגות מהגר"י קמנצקי זצוק"ל, מהרב מרדכי שיין שליט"א, והובאו מדבריו ב'עלים' בשבועות האחרונים, אמינא שראוי לציין מה שכתוב שם בענין זה: "שאותן השנים שכיהן [הגר"י קמנצקי] כראש ישיבה, לא הרשה הדלקת נרות חנוכה בפנימיה בגלל חשש סכנה. והיו איזה בחורים שעברו על הוראה זו והדליקו שם נרות חנוכה. ומאז, כשהסתובבו להגיד גוט שבת לראשי הישיבה, לא ענה להם רבינו 'גוט שבת'".

ואציין שמצאתי בכמה מקומות בספר הנ"ל שהגר"י קמנצקי החמיר בחשש סכנה בענינים שונים, ואלו הם:

א] הורה שאסור להדליק נרות שבת בבית חולים משום סכנה, ויש להשתמש בנרות incandescent (עמ' מט).

ב] כשהתחילו לקבוע מנין בביתו, שמו נר על העמוד לפני הבעל תפלה, ובליל שבת נשאר שם רבינו אחרי התפלה לשמור על הנר, כי חשש משום סכנה (עמ' מו).

ג] הקפיד שלא יסעו ברכב מעל המהירות המותרת בחוק, מטעם סכנה (עמ' קכח).

ד] היה מקפיד ומדקדק על הוראות הרופא כמו שהיה מדקדק במצוה (שם).

קול עלה

Regarding Rabbi Kaufman's article on Rav Aharon Kotler's *pesakim b'inyanei zmanim*. I would like to note:

1. Rav Aharon Kotler questioned the seeming contradiction in the *minhag* of the communities in Eretz Yisrael that adhere to the opinion of the Gra regarding nightfall but follow the *Magen Avraham* for *zman Krias Shema*. I would like to elaborate on the question and then endeavor to answer.

As is well known, Rabbeinu Tam rules that nightfall is seventy-two minutes after *shkiah* and *bein hashmashos* begins about fifteen minutes before that. The Gra argues that *bein hashmashos* starts at *shkiah* and nightfall is approximately fifteen minutes later.

Halachah does not use sixty-minute hours, but *sha'os zmaniyos*. The day is divided into twelve segments; each twelfth of the day is an hour (*sha'ah zmanis*). Three *sha'os zmaniyos* after the day begins is *sof zman Krias Shema*. But the *poskim* disagree on the division of the day. The *Magen Avraham* says that day lasts from *alos hashachar* to *tzeis hakochavim*, and that period should be divided into twelve; the Gra counts the span of a day from *neitz hachamah* until *shkiah*.

Accordingly, if one does *melachah* on *motzaei Shabbos* thirty minutes after *shkiah* as per the Gra, how can he follow the *Magen Avraham*, according to which day lasts until *tzeis hakochavim*, seventy-two minutes after *shkiah*?

Rav Shlomo Miller *shlita*

It seems, however, that the calculation of the hours to be divided into twelve is not related to what is considered day. The Gra counts twelve *sha'os zmaniyos* from *neitz* until *shkiah* even though day begins before *neitz*. The *Magen Avraham* counts twelve *sha'os zmaniyos* from *alos* until *tzeis* (seventy-two minutes after *shkiah*) even though night may begin before that, at *bein hashmashos*. Also, if day begins seventy-two minutes before *neitz* but night may fall earlier than seventy-two minutes after *shkiah*, *chatzos* should not be exactly in between *neitz* and *shkiah*.

Obviously, the calculation of the period to be divided into twelve does not depend on "day" and "night."

Sha'os zmaniyos are based on the cycle of the sun. According to the Gra, "daytime" is to be divided into twelve: the period of time when the sun is visible above the horizon; in other words, from *neitz* until *shkiah*. In contrast, the *Magen Avraham* divides into twelve the period during which the earth receives the light of the sun, from *alos* until *tzeis*, even though the entire span is not considered "day."

2. Our *kollel* celebrated a double *simchah* when a couple gave birth to twin boys on a Friday night. The first boy was born fifty-four minutes after *shkiah*; the second was born twenty-two minutes later, seventy-six minutes after *shkiah*. They were unsure whether the first baby could have his *bris* on Shabbos.

Rav Shlomo Miller advised that the family could travel out of Lakewood and make both *brissim* on Shabbos, but that would be quite a hassle. If they stayed in Lakewood, they would have to wait until Sunday for the older twin's *bris*.

Kalman Katz

עלה אור

אור תורה שבעל פה

ע"פ קונטרס עוסקי תורתך, מאמרים בעניני חנוכה ועסק התורה, מאת הרה"ג ר' נחום מרדכי אייכענשטיין שליט"א

דרשו חז"ל (בראשית רבה ב, ד): "וחשך" (בראשית א, ב) זו גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן. ושמעתי ממו"ר הגאון רבי מאיר שטרן שליט"א לבאר, שודאי אין כוונת חז"ל לחושך גשמי, כאילו החשיכו היוונים את העולם, אלא לחושך רוחני.

היוונים לא התנגדו לתורה מצד החכמה שבה, שהרי הם החשיבו מאד את החכמה, ואף תרגמו את התורה ליוונית, אלא שביקשו לעקור את האור שבתורה, דהיינו את החיות שבה ואת הקשר להקב"ה הבא על ידה. הם רצו שהתורה תישאר חכמה שאפשר ללמוד ולהבין, אבל שלא תהיה אמצעי של קשר להקב"ה, תורה שמאירה את האדם ומשנה את חייו.

הג"ר מאיר שטרן שליט"א עם להבחל"ח הגר"י פאם זצ"ל

היוונים לפגוע דוקא בתורה שבעל פה, משום שהיא שייכת לעצם הברית שבין הקב"ה לישראל, כמו שאמרו בגמרא (גיטין ס, ב): "אמר רבי יוחנן, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". ולפי זה מובן מדוע ביקשו היוונים לעקור דוקא את התורה שבעל פה, שלא היתה מלחמתם נגד התורה כחכמה, אלא נגד הקשר המיוחד שבין ישראל להקב"ה, וברית זו שייכת במיוחד לתורה שבעל פה.

המהר"ל בתפארת ישראל (פרק סח) מבאר שהתורה שבעל פה צריך האדם עצמו לקבל לתוכו, להבין, לעיין, לעמול ולברר את הדברים, עד שהתורה נקנית אצלו ונעשית חלק ממנו. וזהו מה שביקשו היוונים לעקור, שלא תהיה התורה חלק מחיי האדם המחברת אותו להקב"ה.

ועל פי זה יתבאר נוסח על הנסים "מסרת גבורים ביד חלשים וכו' וזדים ביד עוסקי תורתך", וקשה מדוע "עוסקי תורתך" הוא ההיפוך של "זדים". ולהנ"ל יש לומר, שה"זדים" רצו לקחת את התורה ולפרשה בלי המסורה של התורה שבעל פה ובלי הקשר שבו נכרתה הברית. וכנגדם עומדים "עוסקי תורתך", שאינם מסתפקים בידיעת התורה בלבד, אלא עמלים בה, מקבלים אותה במסורה מרב לתלמיד ומכניסים את עצמם לתוכה, ועל ידי העסק בתורה היא נעשית חלק מהם, והם ממשיכים את הברית של התורה שבעל פה.

continued from page 8 son Uziyahu rebuilt Eilas and restored it to Yehudah (Melachim II 14:22). In the days of Achaz, however, the Edomites raided Yehudah and carried off captives (Divrei Hayamim II 28:17), and Eilos was lost, with Edomites settling there (Melachim II 16:6; see Abarbanel).

Idumea The kingdom of Edom fell some time after the Churban. The archaeological evidence points to the Neo-Babylonian king Nabonidus as its conqueror. Later the Nabateans, a tribe from Arabia, moved into Edom's ancestral land in Seir, and the Edomites settled the Negev and the hills around Chevron, the region the Greeks and Romans would call Idumea. It is not clear whether the Edomites moved north before the Nabateans arrived, were pushed out by them, or moved at about the same time. Malachi describes the ruin of Edom's land "I have made his mountains a desolation … Should Edom say, 'We are beggared, but once more we will build the ruins' … they shall build, but I will destroy" (1:3–4).

During the wars of the Chashmonaim, Yehudah Hamaccabi fought the Idumeans in the south and took Chevron (I Maccabees 5:3, 65). Yochanan Hyrcanus conquered the Idumean cities of Adora'im and Mareisha, had the Idumeans circumcised, and obligated them to keep the Torah (Antiq. 13:9:1).

Ibn Ezra sees in the conquest by the Chashmonaim the fulfillment of Yechezkel's "And I will set My vengeance on Edom through the hand of My people Yisrael" (25:14). Abarbanel (ad loc.) objects: bringing a nation into the covenant of *milah* is hardly vengeance.

Antipatros, an Idumean from this newly converted people, rose to power in the last years of the Chashmonai dynasty, and his son Hordos was crowned king of Yehudah by the Roman Senate in 40 BCE. Hordos's Jewishness was disputed in his own day; his rival Antigonus, the last Chashmonai king, derided him as "an Idumean, that is, a half-Jew" (Antiq. 14:15:2). Chazal never mention his Edomite origins, but call him "a slave of the house of the Chashmonai" (Bava Basra 3b).

The End of Edom During the revolt against Rome, the Zealots, besieged in the Beis Hamikdash by the moderate leadership under Chanan ben Chanan, the former *kohen gadol*, called on the Idumeans for help, and twenty thousand came. Finding the gates shut, they waited outside through a stormy night until the Zealots sawed open a gate. Together they killed thousands in the outer courtyard, murdered the former *kohanim gedolim* Chanan and Yeshua ben Gamla, and threw their bodies out unburied (Wars 4:4–5). Some later regretted what they had done and went home. Those who stayed fought on against the Romans until the final siege, when their commanders secretly sent five men to Titus to arrange a surrender. Shimon bar Giora discovered the plan, killed the envoys and imprisoned the commanders, but many Idumeans still deserted to the Romans (Wars 6:8).

The picture gleaned so far seems to describe a nation that suffered far worse from Yisrael than Yisrael suffered from it. Yet seven *nevi'im* prophesy against Edom, and in their words a different picture emerges (see Part Two).

After the Churban, the Idumeans disappear from history. Yet long after the Edomites had vanished, Chazal continued to speak of Edom as the dominant power of their own day. How the name of Edom passed to Rome, and later to Christendom, is the subject of a future article (Part Three).

ספרים בעניני חנוכה ומתנות לחנוכה

עלה אדום

The Rise and Fall of Edom

Rav Yehuda Roth, Machon Aleh Zayis

חזון עבדיה כה אמר ה' אלקים לאדום (עובדיה א, א, הפטרת וישלח).

Eisav in Seir Eisav was named Edom after the red stew for which he sold his birthright (Bereishis 25:30). Rashbam (see also *Daas Zekeinim*) adds that the name also alludes to his having been born *admoni*, ruddy (25:25). He settled in Har Seir (36:8), a land southeast of the Dead Sea, which Hashem gave him as an inheritance (Devarim 2:5; Yehoshua 24:4). Its inhabitants, the Chori, were eventually driven out by Eisav's descendants (Devarim 2:12, 22; see Netziv); Ramban (Bereishis 36:31) sees in this the fulfillment of Yitzchak's *berachah*, ועל חרבך תחיה. Edom's chief cities, mentioned throughout Tanach, were Batzrah (also known as Mivtzar), Teiman and Sela, and its ports on Yam Suf were Eilos and Etzion Gever.

The Torah records Eisav's descendants at length (Bereishis 36). Among the sons of Elifaz we find Teiman, which also became the name of an Edomite city known for its wisdom (Yirmiyahu 49:7; Ovadiah 1:8; compare Elifaz Hateimani in Iyov); Tzefo, whom later tradition connects with Rome; and, through a *pilegesh*, Amalek (36:12). Unlike the other descendants of Eisav, Amalek is counted as a separate nation. [On Amalek's later history, see my article in *Alim, Tetzaveh* 5786.]

Rav Meshulam Roth *zt"l*

Brotherly Peace Bnei Yisrael's first encounter with Edom as a nation came at Kadesh, at the end of the forty years in the *midbar*. Moshe sent messengers to the king of Edom, recounting the hardships of Mitzrayim and asking only to pass along the king's highway, without touching a field, a vineyard or a well. Edom refused and came out against them with a large army, and Bnei Yisrael turned away (Bamidbar 20:14–21; see Shoftim 11:17).

Bnei Yisrael were warned not to provoke Edom or conquer its land, and to pay for any food and water they took (Devarim 2:4–6). Later the Torah forbids despising an Edomite, and permits an Edomite convert's grandchildren to marry into the *kahal* (Devarim 23:8–9). Bilam, however, foresaw a different future: when a star steps forth from Yaakov, "And Edom will be dispossessed ... and Yaakov will hold sway" (Bamidbar 24:17–19).

Subjugation and Revolt The monarchy brought Edom under Yisrael's rule, as Bilam foretold. Shaul fought Edom among his other enemies (Shmuel I 14:47), and among his advisors was Doeg Ha'adomi (21:8). Radak takes the name at face value: Doeg came from Edom. In *Midrash Tehillim* (52), however, Rabi Yitzchak explains that Doeg was called Ha'adomi because he would make David's face redden in halachic debate, and the Chachamim say: מה אדום נוקם ונוטר, כך דואג נוקם ונוטר לדוד—"just as Edom takes revenge and bears a grudge, so Doeg took revenge on David and bore him a grudge." Other opinions there connect the name to the blood of the *kohanim* he killed at Nov, or to Doeg's envy of David the *admoni*.

David completed the conquest of Edom (Shmuel II 8:14), and Yoav remained there six months until every male in Edom had been killed (Melachim I 11:15–16). One Edomite prince, Hadad, escaped to Mitzrayim as a child, married into Pharaoh's family, and returned after David's death to trouble Shlomo (11:14–22).

The Gemara (Bava Basra 21a) relates that when David asked Yoav why he had killed only the males, Yoav answered that the Torah commands us to blot out זָכָר עמלק, "the males of Amalek"—a misreading of זִכָּרוֹן, "the memory," that he had learned as a child. It seems that Yoav applied to Edom the mitzvah of wiping out Amalek, Eisav's grandson.

The Yerushalmi (Rosh Hashanah 1:1), however, implies that the mistake was conquering Edom in the first place, which the Torah prohibits (Devarim 2:5). Rambam and Ramban disagree about whether this prohibition applies to future generations; Ramban, who holds that it does, cites the Yerushalmi as proof. Rav Meshulam Roth (*Kol Mevaser, Kuntres Besuros Eliyahu*) explains that the Bavli understood that Yoav fought a war not against Edom but against Amalek, to whom the prohibition against conquering Edom does not apply.

Edom remained a vassel state under the Bnei Yisrael for the next 150 years until under Yehoram, Edom revolted and set up its own king, and Yehudah never fully regained control (Melachim II 8:20–22; Divrei Hayamim II 21:8–10). Ibn Ezra (Bereishis 27:40) sees here the fulfillment of Yitzchak's words to Eisav, והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך.

Amatzyahu struck down ten thousand Edomites in Gei Melach and captured Sela, renaming it Yokse'el (Melachim II 14:7). Divrei Hayamim adds that the men of Yehudah took another ten thousand captive, brought them up to the top of Sela and threw them down (II 25:11–12). Amatzyahu brought home the gods of Bnei Seir and bowed down to them, drawing the *navi*'s rebuke (Divrei Hayamim II 25:14–15). His *continued on page 7*

